

МУКАДДИМА

Сунги йигирма йил ичида жахон инсон ҳуқуқларида янги даврнинг бошланишига гувоҳ бўлмоқда. Бунда, инсон ҳуқуқларида халқаро ҳуқуқ ва халқаро жамоатчилик фикри ахамияти ошиб бормоқда. Халқаро ҳуқуқ бобида, янги механизмлар бизнинг адолат ва унга эришиш тугрисидаги тушунчаларимизни узгартириб юборди. Айни вақтда, ташкилотлар ва ҳимоячиларнинг креатив мушоҳадаси ва изланувчанлиги инсон ҳуқуқлари ҳимоясида нималар амалга оширилиши- нималарга эриша олишимиз мумкинлиги тугрисидаги тасавурларимиз тарзини узгартирди.

Бутун дунёда ва ҳамма босқичларда, кичкина кишлоклару миллий ҳукуматларда ҳамда халқаро адлиянинг энг юқори бугинларида, инсонлар уз фаолиятларининг унумдорлигини янада ошириш мақсадида инноватив тактикаларни яратмоқдалар ва ишлатишмоқда. The New Tactics in Human Rights (Инсон ҳуқуқларида янги тактикалар) лойихаси ушбу инноватив тактикаларни туплайди ва инсон ҳуқуқлари қарор топишида жонқуярлик курсатаётган бошқалар билан уртоқлашади. Ушбу фаолиятни баҳолаш ва кулингизда ушлаб турган китобчанинг қимматли имкониятларидан баҳоли қудрат фойдаланишга даъват этаман.

Уз фаолият соҳам тугрисида гапирадиган бўлсам, мен инсон ҳуқуқларининг энг жиддий топталиши қурбонлари учун адолат қарор топтирилишида янги имкониятлар юзага келганлигини қурмоқдаман. Халқаро жамоатчилик фикрининг талаби ва қуллаб-қувватлаши натижаси уларок, юзага келган уруш жиноятлари буйича маҳкамалар - Собик Югославия ва Руанда буйича Халқаро Жиноят Трибуналларининг ташкил этилиши, адолат қарор топиши учун янги эшиклар очди. Трибуналларда ишлаётганлар - дуненинг бир қатор мамлакатларининг мутахассислари – бунгача амалга оширилмаган ишларни, жумладан, бундан олдин ҳеч бир давлатда илгари сурилмаган айбловларни эълон қилишмоқда, янги прецедентларни юзага келтиришмоқда, янги ҳуқуқни қарор топтиришмоқда. Биргаликда янги тактика, бошқа бир бундан ҳам қучлироқ тактикани- Халқаро Жиноий Судни юзага келтирган тактика яратилди. Ушбу суд инсониятга қарши, қаерда ва қим томонидан содир этилганидан қатъий назар, жиноятлар буйича адолатни қарор топтиришнинг муҳим воситаси бўлди.

Собик Югославия буйича Халаро Жиноий Трибунал доирасида биз яна бир тактикани ишлатдик. Биз номусга тегишни бошқа жиноятларга илова сифатида талқин қилинадиган иккинчи даражали қонунбузарлик деб эмас, балки уз узидан харбий жиноят деб талқин эта бошладик. Трибунал босниялик мусулмон хотин-қизларнинг номусини давомли тарзда топтаган саккиз босниялик серб зобитини айбдор деб топганида, инсон ҳуқуқлари ва гендерга боғлиқ жиноятлар тугрисидаги жахон тасаввур тарзида улкан узгартириш юзага келди. Ушбу тактика бошқа қупгина ҳолларда ҳам адолат қарор топишига имкон яратди.

Ун йил илгари, мутахассислар Аугусто Пиночет сингари нуфузли собик диктаторларнинг айбдор деб топилиши ва экстрадиция қилиниши мумкинлигини табассум билан қарши олар эдилар. Бу бизга ишлатилиши мумкин булган тактика деб қуринмасди. Бундай жиноятчилар, жиноятлари қанчалик ваҳшиена булмасин, дуне буйлаб ҳеч қандай қаршиликсиз сайру саехат қила олишарди. Пиночетнинг хибсга олиниши ва экстрадиция қилиниши халқаро ақлияда нималар мумкинлиги туғрисидаги тушунчаларимизни узгартириб юборди. Инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари ихтиерига яна бир тактика қушилди, қайсики қелажакда яна ва яна ишлатилади.

Мен инсон ҳуқуқлари ҳимоячиларининг миллий ва халқаро маҳкама(суд)ларни ҳамда бошқа халқаро форумларни, қаерда содир этилишидан қатъий назар инсониятга қарши жиноятларга диққатимизни қаратиши ва баралла ҳамда жасурлик билан адолат талаб этишини олқишлайман. Аммо булар жаҳонда, инсоният тажрибаси сингари турли-туман соҳалар ва минтақаларда, инсон ҳуқуқларини қарор топтириш ва инсон шаънини ҳимоя қилишда ишлатиб қелинаётган қўпгина янги ва инноватив тактикалар ичида бир нечаси, ҳолос.

Мен ушбу китобни тақдим этишда The New Tactics in Human Rights (Инсон ҳуқуқларида янги тактикалар) лойихасига қушилганимдан фохрланаман. Ушбу китоб тактикаларнинг муқаммал каталоги булганлигини даъво қила олмасам ҳам, инноватив ва янги фикрлаш тарзининг бой мажмуаси булиб, Сизнинг иш фаолиятингизда фойдали булишига умидвормиз.

Судья Richard J. Goldstone (Ричард Голдстон)

Нафақадаги Жанубий Африка Конституционал Суди Судьяси,
БМТ собик Югославия ва Руанда буйича Халқаро Жиноий Трибуналлар Бош Прокурори,
Косово буйича Халқаро Мустиқил Тергов раиси
Халқаро Юристлар Ассоциацияси томонидан тузилган Халқаро Терроризм буйича Task Force Раиси

Янги Тактикалар Зарурияти

(кискартиришлар билан)

Замонавий инсон ҳуқуқлари ҳаракати сунгги унйилликларда инсон ҳуқуқлари идеалларини олга суришда ва махсус химоя механизмлари яратишда улкан муваффақиятларга эришди. Ушбу ҳаракат хотин-кизлар ва болалар ҳақ-ҳуқуқларини химояловчи, кийноқларни қораловчи янги конвенцияларни юзага келтирди ҳамда химоя ва қўллаб-қувватлашга молик қонуний (леgitим) сиесий фаолиятлар тушунчаси буйича халқаро консенсус(яқдиллик) га эришилди. Сиесий маҳбуслар азоб-уқубатдан химояланиб, қўпчилиги озод этилди. Ва қўпгина мамлакатларда, ички ва ташқи сиесат бобида халқаро инсон ҳуқуқлари стандартларига риоя этилишини илғари суришга хизмат қиладиган муаммалар муассаса-ташқилотлар юзага келди ва ривожланди. Биз ушбу ютуқлар қанчалик муҳимлиги еки рўебга қикиши қанчалик қийинчилик билан бўлгани тугрисида муҳолага қилаолмаймиз.

Ушбу ютуқларни, қўпчилик ҳолларда, утқа тактика юзага келтирди:

1. стандартлар, шартномалар ва конвенциялар мажмуини юзага келтирган халқаро талабларни олга суриш;
2. ушбу стандартларга риоя этишни мониторинг қилиш;
3. ушбу стандартлар бўзилганда ҳуқумат ҳаракатлари еки ҳаракатсизлигини қоралаш ва танқид қилиш.

Йиллар давомида, ушбу ендашувлар талаб қиладиган инфратузилма ва қобииятлар қескин ошиб кетди.

Ушбу тактикалар оламшумул узғаришларга олиб қелганлиги ва қелажакда ҳам қўллаб-қувватланиши ҳамда давом эттирилиши ҳаммага аен. Шу билан биргалиқда, бу йўсиндаги фаолиятимизда қаттагина қеклашлар бўлиб, ушбу ендашувлар, уз-уздан ва қакат узи, қигал инсон ҳуқуқлари муаммоларини ечишда етарли эмас.

Масалан қийноқлар муаммосини олиб қурайлик Ҳозирда, мисол учун, қийноқларга қарши халқаро конвенциялар ва стандартлар, конституциявий химоя қоралари ва миллий қонунчилик ҳужжатлари бошқа бир инсон ҳуқуқлари бўзилишига оид ҳужжатлардан қўп. Қийноқлар мониторинги нақатат конвенциялар доирасидаги механизмлар томонидан, балқи миллий ва халқаро нодавлат ташқилотлари томонидан амалга оширилмоқда. Бунга қўшимча тарзда, дуне буйлаб тарқалган 250 дан зиед қийноқ қўрбонлари билан шугулланадиган, қийноққа тортилганини расмий ҳужжатлаштириш учун тиббий муолажа қўрсатадиган ва қийноқни суд томонидан тан олинисига қумаклашадиган марказлар мавжуд. Қисқаси, қийноққа тортиш - энг қўп қўзатиладиган ва қораланадиган инсон ҳуқуқлари бўзилишидир.

Устига устак, Amnesty International 2000 йилда узининг учинчи кийночка карши халқаро кампаниясини ташкиллаштириб, кийночка тортиш ташкилот узининг 1974 йилда утказган биринчи кампанияси вақтида булгани каби кенг тарқалганини тан олди.

Факатгина сунгги, ун йилликда , уз кулами билан дахшатга соладиган инсон хуқуқлари бузилиши – Босния, Руанда, Сьерра-Леоне ва яна 150 дан ортик мамлакатда кийночка тортиш давом этаётганлигининг гувоҳи булдик. Мен бир нарсани айтишим шарт: *нимадир ишламаяпти*.

Хозирги Стратегиянинг Камчиликлари

Кийночка тортишнинг доимийлиги жаҳон ҳамжамятига сезиларли таҳдид солмоқда. Инсон хуқуқлари ҳаракатида кенг тарқалган уч тактика кийночка тортишнинг сезиларли қамайишига олиб келмаган бир пайтда, хозирги стратегиянинг каичиликларига назар ташлаш фурсати етиб келди. Ушбу камчиликларнинг бир қисм моҳиятини «тактикавий хариталаш (мэппинг)» деб номлаганим жараендан келтириб чиқарса булади.

Кийночка тортувчи ва кийнок қурбони орасидаги муносабатлардан бошлаб, кийноқлар буйича ун мутаҳассисдан иборат гуруҳ ушбу фундаментал одамийликдан чекиниш юзага келиб, кийночка тортиш руй берадиган бошқа муносабатларни диаграмма шаклида ишлаб чиқишди. Масалан, одатда кийночка тортувчилар қучли иерархик бошқарувга эга гуруҳ аъзоларидир; шу бидан бирга улар Бирон бир харбий булим еки полиция булими аъзоси ҳам булиши мумкин. Биз кийноқни режалаштирадиган, амалга оширадиган ва молиялаштирадиган буйруқлар занжирини тушуниш учун ушбу муносабатларни вертикал тарзда урганиб бордик. Аммо шу билан бирга, бошқа мавжуд булган таъсир ва муносабатларни тушуниш мақсадида, хар бир бугинни биз горизонтал тарзда ҳам ургандик. Негаки, масалан, полиция булимларида шифокорлар ва харбий булмаган хизмачилар ҳам бор; уларнинг уз навбатида ташки дуне билан маълум даражада таъсир ва назоратга эга муносабатлари мавжуд. Ушбу услубни ишлатган хомаки диаграмма энг пастки бугиндан тортиб то халқаро ҳамжамят бугинигача, жами 400 дан ортик алоқаларни ҳисобга олди.

Биз диаграммадаги хар бир алоқа бугини кийночка тортувчи/қурбон жуфтлигини назорат қилиш еки тухтатиш учун аралашувга қулай эканлигини аниқладик. Диаграмма ердамида, биз турли тактикалар билан таъсир қилинадиган мавжуд алоқаларни ва кийнок жуфтлигини тухтатадиган таъсирга эга алоқаларнинг мантикий занжирини харитага туширдик. Бунинг натижасида, биз бир неча хулосаларга келдик:

1. Купгина тактикалар диаграмманинг энг чеккасида, масалан, халқаро микесда, руй беради ва бу билан улар кийночка тортувчи/қурбон жуфтлигига билвосита таъсир утқишиш учун купгина бошқа алоқалар занжиридан утиши керак. Биз бу хол, тактиканинг таъсирини қамайтиради деган фикрни олга сурдик.

2. Кийнок мавжуд булган тизимлар, мурт ва осонгина узиладиган булмай, балки анча мураккаб булиб, кийночка солишдан манфаатдор турли ташкилотлар бир-бирини куллаб-кувватлашига имкон беради. Тизимнинг бир кисмига хужум килинганда, тизимдаги бошка такилотлар(масалан, полиция, прокуратура, бефарк суд тизими) химояланишга ва узини кайта тиклашга ердам берди. Биз буни тизим якка тактикаларга имкон бермайди деб тушунамиз. Ва тизим купгина нукталарда бараварига тахъсирга учраши керак ва бу билан издан чиқарилиб, узини кайта тиклашининг олди олиниши керак деб биламиз. Бу биргаликда анча мукамал стратегия доирасида бир неча тактиканинг ишлатилишини такозо этади.
3. Ушбу соҳадаги нодавлат ташкилотлари чекланган микдордаги тактикаларда фойдаланади. Ташкилотлар тор доирадаги тактикалар билан чекланиб, деярли хамкорликда фаолият курсатишмайди. Бу тизимга таъсирни нафакат чеклаб қуяди, балки ташкилотларни вазиятга таъсир курсатиш урнига узининг чекланган имконияти доирасида стратегия ишлаб чиқишига олиб келади. Яъни биз қилишимиз керакли нарса урнига, нимани қила олсак ушани қиламиз. Биз тактикаларнинг бир-бирига мувофиқлаштириши уларни янада эффектив қилишини олға сурамиз.
4. Хозирги хатти-харакатларда диаграммадаги купгина алоқаларга таъсир курсатилмаяпти еки улар камраб олинмаган. Уларнинг салоҳияти ва хавотири харакатга келтирилмаяпти. Биз тактикалар имкони борича кенг микесда ишлатилиши куплаб акторларни жалб қилишини олға сурамиз.

Ишончим қомилки, шунга ухшаш ҳулосалар бошка ижтимоий ва инсон ҳуқуқлари муаммоларида ҳам уз тугрилигини исботлайди. Биз узгаришнинг эффектив стратегияларини яратиш мақсадида биргаликда ишлашнинг янги йулларини излашимиз керак.

Мақсадлар, Стратегия ва Тактика

Тактикага аҳамият муҳим булгани билан, бу ташкилот учун биринчи галдаги устивор масала эмас. Ташкилот биринчи галда узининг асосчилари, раҳбарлари ва аъзоларининг гоёлари ва дунеқарашини ифода этадиган кенг микесдаги, узок муддатли мақсадларини ишлаб чиқиши керак. Бу мақсадлар, режалаштиришни осонлаштириши учун, аниқ булиши керак. Бундан ташқари, ташкилот маълум муддат ичида нималарни амалга ошириши ва нималарни амалга ошира олиши тугрисида стратегик режаларни баен этувчи ташкилотнинг оралик мақсадларини ҳам ишлаб чиқиши керак.

Стратегия билан боглик ҳеч қандай сир мавжуд эмас, фақат баъзан стратегик уйлаш қийиндир. Стратегия яккаю ягона қарор эмас, балки қарорлар қушилмасидир: устивор вазифалар ва муносиб мулжалларни танлаш, лозим булган ресурслар ва қувватлар, қайси тактикани қачон ва қаерда ишлатишни англаш. Икки минг йил аввал Сунь Цзу ургатганки, стратегия рақиб(унинг мақсади, стратегияси, қучли ва қучсиз томонлари)ни, узи(иттифокдошлар, узимиздаги қучли ва қучсиз томонлар)ни ва ландшафт(муқораба буладиган майдон)ни англашдан

елиб чикади. Ракибнинг тактикаси унинг стратегиясининг мухим бугини ва бу тактикани билиш ракибга бас кеишга ердан беради. Нимани амалга ошираолишимиз, хусусан биладиган ва муваффакият билан ишлатаоладиган тактикаларимиз, стратегиямиз шаклланишига таъсир курсатади. Шу боис, тактикавий мушохада стратегик мушохаданинг узвий булагидир.

Тактика стратегия доирасидаги махсус харакат булиб, дунедаги узгаришга таъсир утказиш максатида ресурсларимизни ташкиллаштиришнинг усулидир. Тактика маълум бир вазиятда фаолият, тизим еки маълум муассаса булиши мумкин, бошка бир вазиятда эса махсус бир усул булиши мумкин. Ташкилотнинг кулами, салохияти ва ресурсларига краб тактикалар узини турлича намоен этишади. Тактика узгаришни кандай рибга чикаришни назарда тутса, стратегия кандай тактикаларни ишлатишни, кайси мулжалларни нишонга олишни ва кайси ресурсларни ишлатишни назарда тутсади. Тактика тугрисидаги билимимиз танлаган стратегиямизга таъсир курсатади.

Тактикавий мушохада инсон хукуклари учун эффектив курашда жуда мухимдир. Ушбу фикримни батафсил еритсам.

1. Тактика стратегияни белгилаб беради

Мавжуд муаммога янгича ендашув инсоният тарихида инновацияларга сабаб булган. Масалан, Генрих V нинг инглиз кушинларида узун камоннинг ишлатилиши огир курулланган рицарлардан устунликни еки Юнон фалангасининг тараккий этирилиши тартибсиз, аммо кудратли чавандозларга таянадиган анъанавий мухораба (жанг) усулларида узгача жанг усулини ривожланишини таъминлади. Тактикавий инновация янги стратегик имкониятларга йул очиб берди.

2. Хар бир тактика узига хос максатга мулжалланган

Хамма тактика хам хамма вазиятларда бирдек таъсирга эга эмас. Масалан, хат езиш кампаниялари демократик хукуматларга ва автократик хукуматларга турлича таъсир курсатади. Шу боис тактикалар натижа бермаганда, биз янги ва эффектив тактикаларни ишлаб чикишимиз керак.

3. Хар бир тактика узининг махсус кулланилиш доираси(constituency)га эга

Хаар биримизнинг узига хос урганиш усули мавжуд. Яхши укутувчилар бунинг фаркига бориб, бизга уз укутиш тактикаларини узгартириб ердан беришга уринишади. Инсон хукуклари фаолиятига инсонларнинг кенг катламларини жалб килиш максатида биз ижтимоий узгариш тактикаларида айнан шундай харакатланишимиз керак. Уз бошидан катагонларни кечирган жамиятларда инсонлар ижтимоий хаётдан чекинишади. Шундай жамиятларда инсонларни ишга солиш максатида ижтимоий узгаришга турлича муносабатга булганларга мулжалланган тактикалар ишга солиниши керак.

4. Тактикавий ранг-баранглик(flexibility) таажжуб манбаи

Бир тактика муттасил такрорлаганганида, ракибларимиз уларга бас келишни ва унинг таъсирини сундиришни урганидилар. Ракибни таажжубга келтириш уни мувозанатдан чикаради. Бу унинг хато килишига олиб келиб унинг вазиятини огирлаштиради. ШУ билан бирга, бу урганишга олиб келади негаки тактика мулжали янги маъно касб этиши мумкин еки мусбат томонга узгариш заруриятини англаб етиши

мумкин. Хуллас, тактикавий бирхиллик мушоадамизда такрорланишга олиб келади, ракибимизда булгани каби. Тактикавий ранг-баранглик эса икки тарафнинг ҳам урганишига олиб келади.

5. Тактика катнашувчиларни ва кузатувчиларни бошкаларга кандай муомала килишни ургатади

Тактикалар янги прецедентларни юзюга келтиради ва маълум вазиятларда кандай харакатланишни ургатади. Масалан, биринчи болалар овкати кампанияси, маълум бир натижага эришгунча, салкам ун йил давом этган(1975-1985). Ерга кумиладиган миналарни таъкиклаш кампанияси эса натижага эришиши учун факатгина 18 ой давом этди.

6. Тактикалар хайрихохлар ва катнашувчиларни ташкилот ишига жалб килиш учун мактабдир

Баъзи тактикалар киска муддатли (масалан намойиш), баъзилари узок муддатли(бойкот) булади. Лекин улар фаолият булгани боис, режалаштириш, мувофиклаштириш ва бошқаришни талаб этади. Тактикалар купгина фукаролар учун ташкилот фаолиятига кушилиш, ташкилот еки кампания ишига купрок дахлдор булиш имкониятини беради.

Хулоса килиб айтганда:

- чекланган микдордаги тактикаларнинг ишлатилиши тор куламдаги кишиларни жалб килади; холбуки, куп микдордаги тактикаларнинг ишлатилиши кенг микесдаги кишиларни жалб килади
- Битта тактикага хаддан зиед боғланиб колиш, тактиканинг ноурин вазиятларда ишлатилишига олиб келади ва стратегик мулжалларни кенгайтириш имкониятини йука чикарилишига олиб келади
- Куп ишлатилган тактика ракибни уз жавобини маълум тизимга, колипг атуширишига ва ракибнинг химояланишини осонлаштиради

Douglas A. Johnson (Дуглас Джонсон)
Ижрочи Директор
Center for Victims of Torture
(Кийнок Курбонлари Маркази)

Креатив Стратегия ва Тактикаларни Ишлаб Чикиш

Тактикасиз стратегия галабага элтувчи энг секин йул.

Стратегиясиз тактика маглубиятдан олдинги шовкиндир. Сунь Цзу

2000 йил олдин айтилган Сунь Цзунинг ушбу сузлари, харакатсиз режалаштириш бефойда ва режасиз харакат хавфлиликни курсатади. Бугун, Сунь Цзунинг муваффакиятни кафолатлайдиган уч соха тахлилидан куп нарса урганиш мумкин. Сунь Цзуга кура:

Узингни бил

Уз тарғиботингга ишонма. Узингнинг кучинг, заиф томонларинг, кобилиятинг, кучинг ва хайрхохларинг тугрисида хакконий маълумотга эга бул. Уз иттифокчиларингнинг кобилиятлари ва заиф томонларини пухта билгин.

Ракибингни бил

Ракибингнинг тарғиботига хам ишонма. Ракибингнинг кучли ва заиф томонларини, унинг салохиятини ва кучини билиш жуда хам мухим.

Мухораба майдонини бил

Мухораба майдони ракиб билан тукнашиладиган майдондир. Бунга хукукий, ижтимоий ва маданий шароитлар, фаолият курсатилаётган мухит хам киради.

Ушбу сохалар буйича маълумотга эга булгандан кейин, уз стратегиянгизни ишлаб чикишга тайерсиз. Стратегия максадга эришиш йулидаги купгина карорларнинг кушилмасидир (омихтасидир), яъни:

- устивор вазифалар ва муносиб мулжаллар
- куллаб-куватлайдиганлар ва ресурслар
- качон ва каерда кайси тактикани ишлатиш

Тактика вазиятга таъсир курсатиш максадида амалга ошириладиган махсус харакат. Тактиканинг кенгрок стратегиянинг узвий булагини булиши жуда мухимдир.

ДЕБОЧА

Стратегия ва тактика ишлаб чиқишни бошлашдан олдин баъзи нарсаларни эсда тутмоқ лозим:

Бошкалар билан ишлаш

Иложи борича, турли келиб чиқиши, ҳаёт тажрибаси ва дунедароши булган кишилардан иборат гуруҳ тузишга ҳаракат қилинг. Бу нафакат гуруҳда турли фикрлар ишлаб чиқилишига олиб келади, балки бошқа гуруҳ ва кишиларни уз фикрлари билан уртотлашишига олиб келади.

Гуруҳда мунозара қилишдан олдин баъзи қоидаларга қелишиб олиш керак. Қайсики:

- Ҳаммага бир хил ҳурмат қурсатилади
- Бир вақтнинг узида фақат бир киши гапиради
- Икки киши гапиришни хоҳлаганда, ҳозиргача гапирмаганга биринчи булиб гапиришимкони берилади
- Ҳамма фикр-мулоҳазалар айтилиши мумкин
- Ноурин лукмалар қабул қилинмайди ва мулоҳим, аммо қатъий тарзда чекланади
- Фикрларни баҳолаганда, мусбат ва конструктив тарзда баҳолашни керак
- Мунозарада бирон бир иштирокчининг ташаббусни уз томонига оғдиришига гуруҳнинг аралашувига рози булиш керак

Брейнсторминг билан шугулланиш

Иложи борича қупроқ фикр мулоҳазаларни туплашга ҳаракат қилиш керак. Ҳаммага уз фикрини билдиришга имконият бериш ва буни рағбатлантириш керак.

Жараенни езиб бориш керак

Ҳамма илғари сурилган фикр ва таклифларни қозғашга тушириш керак. Шу билан биргаликда ушбу езувларнинг тарқалмаслигининг олди олиниши керак.

Биринчи Қадам. Муаммони аниқлаш

- Чора қурилиши керак булган муаммо нима?
- Муаммонинг асосий тарқибий қисмларини руйхатга олинг. Муаммони қадам ба қадам ечиш учун қичиқроқ қисмларини урганиб чиқиш маъқулроқдир.
- Муаммо маълум бир ҳатти-ҳаракатга, полиция, қонун, фуқарога оидми?
- Муаммони бир жумлада ифода этинг

Иккинчи Қадам. Мулжал(мақсад)ларни аниқлаш

- Сизнинг таъсир курсатмокчи булган мулжалингиз инсон, жой еки нарса булиши мумкин
- Сиз аниклаган муаммо буйича Ким еки нима жавобгар?
- Муаммонинг юзага келишида еки унинг давом этишида асосий акторлар ким?
- Ушбу муаммони давом эттираётган қандай қонунлар, амалиётлар мавжуд?
- Ушбу муаммони ҳал этиши керак булган муассасалар мавжудми? Улар нега муаммони еча олмапти?
- Ташкилотингиз таъсир курсатмокчи булган бир еки икки асосий акторни еки мулжални аниқланг.

Учинчи Қадам. Мақсадни аниқлаш

- Муаммога қандай таъсир курсатмокчисиз?
- Қискача уз ҳаракатларингиз маҳсули нима булшини таърифланг.
- Асосий акторлар еки мулжаллар Сизнинг мақсадингизга эришингизга қандай ердам курсатиши мумкин?

Туртинчи Қадам. Иттифоқдош ва Рақибларни Аниқлаш

- Уз мақса два мулжалларингизни эсда сақланг
- Сизнинг иттифоқчиларингиз қимлар булиши мумкин? Улар Сизни нега қуллаб-қувватлаши мумкин?
- Сизнинг рақибларингиз қимлар булиши мумкин? Улар Сизга нега Қарши чиқиши мумкин ?
- Сизнинг пассив иттифоқчи ва рақибларингиз қимлар? Қупчилик инсонлар шу гуруҳга киришади.
- Тактика танлаётганда ушбу гуруҳдаги кишиларга таъсир курсатиш жуда муҳимлиги назардан четла қолмаслиги керак.

Бешинчи Қадам. Ресурсларни Аниқлаш

- Мақсадга эришиш учун ердам берадиган исталган нарса
- Ҳозирда қандай ресурсларга эгасиз? Кишилар, ташкилотлар, ижтимоий, сиёсий ва ҳуқуқий шароитлар.
- Ушбу муаммо учун жавобгар булган шахсларга Сиз ва иттифоқчиларингизнинг қандай алоқаси, боғлиқлиги бор.
- Узингизни қандай ҳимоялашни уйлаб қуринг

Олтинчи Қадам. Стратегияни Аниқлаш

- Стратегияни аниқлаб олиш қуплаб қарорлар қабул қилинишини такозо этади. Юқоридаги қадамлар Сизни стратегик қарорлар қабул қилиш учун керакли маълумот билан таъминлади.
- Юқоридаги қадамларни ҳисобга олганда, Сизнинг гурҳингиз қайси соҳада узгартириш қилишга учун энг қатта салоҳиятга эга?
- Мақсадингизни назарда тутиб, ушбу соҳлар руйҳатини тузинг
- Уз мулжалингизга таъсирингизни қучайтириш учун қандай қоралар қурилиши керак?
- Ушбу қораларни амалга оширишда маълум бир тартибга риоя қилиш керакми? Улар бир вақтда амалга оширилиши керакми еки бирин-кетин булиши керакми? Сизда керакли ресурслар мавжудми?

- Сизнинг харакат дастурингизни ва дастурингиз мақсадга эришишингизга канчалик ердам беришини мунозара килинг. Сизнинг стратегиянгиз Сизни дарров мақсадга олиб келишидан кура, кейинги харакат боскичига олиб келади. ХАракат дастурингиз Сизни мақсадга элтишига ахамият беринг.

Еттинчи Кадам. Тактикангизни Аниқланг

- Энди танланган стратегиянгизга мос, ишлатадиган тактикани келишиб олиш керак.
- Сизга маълум ва ишлата оладиган бутун тактикалар руйхатини тузиб чикинг
- Кандай тактикалар пассив(нофаол) иттифокчиларни актив(фаол) иттифокчиларга айлантириши мумкин?
- Кандай тактикалар пассив(нофаол) ракибларингизни пассивлигича колдиради, еки уларни иттифокчига айлантиради?
- Кандай тактикалар ташкилотингизга булган каршилиқни тухтатиши еки енгиллаштириши мумкин?
- Сиз бунга факатгина уз ташкилотингиз кучи билан эришасизми еки бошка ташкилотларнинг кумаги керакми?
- Стратегиянгиз ва мақсадингизга хамоханг тактикани чукуррок мунозара килиш учну танланг. Хаар бир тактика чукур мунозарани ва кушимча чоралар курилишини такозо этади.

Саккизинчи Кадам. Бир Тактикани Бахоланг

- Нега шу тактикани танлагангизни мунозара килинг. Хозирги шароитда неа айнан шу тактика мақсад сари илгарилашда каттарок салохияга эга?
- Сизнинг вазиятингизда яхшироқ кулланилиши учун бу тактика кадай фойдаланилиши керак?
- Бу тактика Сизнинг ресурсларингизнинг тулакони ишлатилишини таъминлайдими?
- Кушимча ресурсларни жалб эта оласизми? Сиз билан яна ким ишлаши мумкин? Бошкаларни Сизга кушилишга ундаш учун кандай тактикалар куллашингиз керак?
- Сиз танлаган тактикани амалаг ошириш учун яна кандай бошка тактикалар ишлатилишингиз керак? Якуний мақсадингизга эришишингиз учун оралик мақсадлар мавжудми? (муассаса директорини узгартириш килишга ундаш мақсадида муассасада хайрихошлар орттириш)
- Тактикангизни амалга оширишни бошлашдан олдин бошка ташкилотлар кумагини олишингиз керакми?
- Тактикани эффектив амалга ошириш учун керакли кадамларни Бирма бир санаб утинг. Сизда мавжуд ресурсларни бахолашда давом этинг.

Инсон Хукуклари Химоясида Мавжуд Тактикалар

The New Tactics in Human Rights (Инсон хукукларида янги тактикалар) лойихаси доирасида тактикалар турт гуруҳга булинган булиб, хар бир гуруҳ уз навбатида янада кичикроқ гуруҳчаларга булинган. Тактикаларнинг асосий турта гуруҳи куйидагилар:

- **Хатарнинг олдини олиш Тактикалари (Prevention Tactics)**

Бу тактикаларнинг асосий максоди руй бериши мумкин булган инсон хукуклари бузилишига йул куймаслик. Хатарнинг олдини олиш бевосита инсон хукуклари бузилиши сахнасида шахсан иштирок этиш воситасида, хатарнинг олдини олиши мумкин булганларга зарур маълумотни етказиш воситасида ҳамда инсон хукуклари бузилишига имкон берувчи шартларни бартараф этиш воситасида амалга оширилади. Бу тактикаларнинг намуналарини куйидаги жадвалда курса булади.

Хатарнинг олдини олиш тактикалари (Prevention Tactics)	
Тактика тури	Тактика намунаси
Бевосита жисмоний химоя	<ul style="list-style-type: none">• Хаёти хавф остида булган инсон хукуклари фаолларини хавф-хатардан улар енида доимо (халқаро) кунгиллиларнинг булиши ердамида асраш• Хибсга олинган намоийишчилар ва инсон хукуклари фаолларини улар хибсда булган полиция булимлари ташқарисида норозилик намоийиши ташкил этиб химоялаш
Ута муҳим маълумот билан уртоклашиш	<ul style="list-style-type: none">• Уз хукуки бузилиши мумкин булган шахсга, узини қонуний тарзда хукуқини химоялаш учун қеракли маълумотни бериш, масалан, қатга шаҳарда руйхатдан утмаганларга вақтинча руйхатдан утиш тартибини ва улари хукуқ тартибот органлари вакиллари томонидан тухтатилганда қандай тутишни тушунтириш
Инсон хукуклари бузилишига олиб келувчи шарт-шароитни бартараф этиш	<ul style="list-style-type: none">• Мажароларни тинч йул билан хукуқ тартибот органларига мурожаат қилмасдан хал қилиш, масалан, узаро қелишмай қолган қушнилари маҳалланинг узида қелиштириш. Бунда хукуқ тартибот органларига мурожаат қилинмайди ва шу билна ушбу органлар вакиллари томонидан йул қуйилиши мумкин булган тарафқашли ва тамаъгирлик олди олинади

• **Аралашув Тактикалари (Intervention Tactics)**

Давом этиб келаятган инсон ҳуқуқлари бузилишини тухтатишни мақсад қилган аралашув тактикаларини турт кичик гуруҳга бўлиш мумкин. Улар қуйидагилардир:

Аралашув Тактикалари (Intervention Tactics)	
Тактика тури	Тактика намунаси
Қаршилик Тактикалари (Resistance Tactics)	<ul style="list-style-type: none">Давом этиб келаятган адолатсизликдан оммавий норозилик белгиси сифатида аҳолининг бир вақтда оддий бир ҳаракатни амалга ошириши. Масалан, кечкурун маълум муддат (1, 2, 3 минут) давомида уй чирокларини учириши еки ишга маълум муддат (10 минут еки 15 минут) кечикиб бориш, ехуд умуман бир кун бормаслик(бунда хизматчи тиббиет муассасасига мурожаат қилиши мумкин) ва х.к.
Ҳуқуқ Бузилишини Тухтатиш Тактикалари (Disruption Tactics)	<ul style="list-style-type: none">Ҳуқуқ бузилишини бевосита тухтатиш. Масалан, ноқонуний меҳнат миграция қаллоблари гирдобига тушиб қолганларга буни бошидан кечирганлар ердамида уларни қаллоблар гирдобидан озод қилиш
Қундириш Тактикалари (Persuasion Tactics)	<ul style="list-style-type: none">Бунда бевосита инсон ҳуқуқлари бузилишин амалга ошираётганларни муроша мадора йули билан бузилишларни тухтатишга ундаш. Масалан, инсон ҳуқуқлари бузилишларини олдини олишга мадақорни бевосита ҳокимият вакиллари орасидан топи шва унинг воситасида инсон ҳуқуқлари бузилишига йул қуяётган шахсга таъсир утқизиш
Ундаш Тактикалари (IncentiveTactics)	<ul style="list-style-type: none">Ушбу тактикалар воситасида инсон ҳуқуқлари бузилишига йул қуяётганларга уни бузмаслик учун имқоният берилади. Масалан, фарзандини мактабга юбормай ишга юбораётган оилани фарзандини мактабга юбориши учун маблағ билан таъминлаш

• **Қайта Тикланиш Тактикалари (Restorative Tactics)**

Бу тактикалар, қупинча утмишга қаратилганига қарамай, келажакдаги инсон ҳуқуқлари бузилишлари олдини олади. Бу тактикалар жабр қурган жамоалар ва гуруҳларни қучайтиришга; зуравонларни химоялашни қузлаган бедодлик пардаларини синдиришга; зуравонларни

жазолашга ва келажакда бундай жиноятлага йул куйилмаслигига; курбонлар ва уларнинг оила аъзолари чекан азоб-укубатларни хужжатлаштиришга ; келажакда руй бериши мумкин булган инсон хукуклари бузилишидан огох этадиган инсон хукуклари бузилишларини хужжатлаштиришга каратилган. Бу тактикалар уч гурухга булинади:

Хотирлаш тактикалари йул куйилган инсон хукуклари бузилишларини ошкор этади ва хужжатлаштиради. Шу билан ушбу бузилишларнинг унутиб юборилмаслиги ва руй берган воқеаларнинг такрорланмаслигини таъминлайди.

Жабрдийдаларни куллаб-қувватлаш тактикалари инсон хукуклари бузилишидан жабр курган кишиларни ва гурухларни куллаб-қувватлаш, уларнинг янгидан хаётга кайтишини таъминлашни мақсад килиб куйган.

Жавобгарликка тортиш тактикалари утмишда йул куйилган бузилишлар учун айбдорларни жавобгарликка тортишни мақсад килиб куйган.

Куллаб-қувватлаш Тактикалари(Restorative Tactics)	
Тактика тури	Намунаси
Хотирлаш тактикалари	• Камбоджада ташкил этилган Кизил Кхмерлар содир этган жиноятларини Хужжатлаштириш Маркази
Жабрдийдаларни куллаб-қувватлаш тактикалари	• Зуравонликни унутиш ва хаётдан нашъа олишга ундовчи жабрдийд афластинлик болалар учун ташкил этилган езги дам олиш оромгохлари
Жавобгарликка тортиш тактикалари	• Уз мамлакатидан ташкарида сафарда булган собик диктаторларга нисбатан халқаро хукук нормаларини ишлатиш ва уларни жавобгарликка тортиш. Мас. Пиночетнинг Британияда хибсга олиниши

**• Инсон хукуклари маданияти ва муассасаларини юзага келтириш
(Building Human Rights Cultures and Institutions)**

Бошқа тактикалардан фаркли уларок бу тактикалар узок муддатли ендашувлар булиб, инсон хукуклари маданиятини шакллантириш ва инсон хукукларига хурматни оширишга каратилган. Улар буни инсон хукуклари ишига янги кишилар ва гурухларни жалб килиш оркали амалга оширадilar. Бунинг натижасида харакатнинг легитимлиги ошади. Бундан ташкари, кишиларда хукукларнинг мавжудлиги тугрисидаги тушунчаларни юзага келиб, хукук бузилишларини тугрисида билимлар пайдо булади. Хукук бузилишларига маданий дунеда чидаб булмаслиги тушунтирилади.

Инсон ҳуқуқлари маданияти ва муассасаларини юзага келтириш (Building Human Rights Cultures and Institutions)	
Тактика тури	Тактика Намунаси
Ташкилот тузиш тактикалари	Инсон ҳуқуқлари масалалари билан тукнаш келмаганлар орасида инсон ҳуқуқлари ҳаракатига хайрхох ташкилот ва гуруҳлар тузиш, тадбирлар утказиш. Мас.: ешлар орасида иркчилик ва миллатчиликнинг олдини олиш учун машхур мусикачилар иштирокида фестивал ва тадбирлар утказиш
Хамкорлик тактикалари	Инсон ҳуқуқлари фаоллари орасида хамкорликни кучайтириш, турли нодавлат ташкилотлари орасида бирлашмалар ташкил этиш. Мас.: Бирлашган фронт тузиш ва бир неча ташкилот биргаликда фаолият олиб бориши
Кобилиятларни Ривожлантириш	Инсон ҳуқуқлари фаоллари уз кобилиятларини ошириш ва бошка инсонларга инсон ҳуқуқлари борасида кобилиятларини ошириш имконини бериш. Мас.: Кишлок жойлардаги ахоли учун ҳуқуқий ҳужжатлардан хабардорлигини ошириш. Инсон ҳуқуқлари химояси билан шугулланувчи ташкилотларни видео имкониятларидан фойдаланиши.
Кишиларда уз ҳуқуқларидан вокифликни ошириш	Инсон ҳуқуқларидан вокиф килиш инсон ҳуқуқлари риюя килинадиган жамиятга илк кадамдир. Ушбу тактикалар кишиларда ушбу ҳуқуқлардан вокифликни оширишга қаратилган. Мас.: жамиятда муҳокама этилмайдиган маиший зуравонликни олдини олишга қаратилган театр сахналари орқали хотин-кизларнинг ҳуқуқий вокифлигини ошириш